

Л. А. Кулик

аспірант

Сумський державний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕСУРСОЗБЕРЕЖНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті висвітлено основні положення сучасних концепцій сталого розвитку в контексті теоретичного обґрунтування екологічно збалансованого ресурсозбережного розвитку регіону. Сформовано авторське визначення та окреслено основні принципи екологічно збалансованого ресурсозбережного розвитку регіону в умовах переходу економіки України до інформаційного суспільства та сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, інформаційне суспільство, екологічно збалансований розвиток, ресурсозбереження, регіон.

I. Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільство опинилось у складному становищі. Існуючі моделі виробництва та споживання виснажують ресурси планети та є причиною значного погіршення стану навколишнього середовища, яке в майбутньому позначиться на довгостроковому економічному зростанні і загостренні глобальних екологічних проблем. Економіка України сьогодні гостро відчуває брак власних природних ресурсів і відзначається високим рівнем антропогенного тиску на довкілля. На початку XXI ст. наша держава посідала одне з перших місць у світі за рівнем споживання води, енергії та інших ресурсів на одиницю валового внутрішнього продукту (ВВП). Окрім цього, Україна має найбільші у світі обсяги промислових відходів на душу населення [15, с. 119]. Як наслідок, нестримна гонитва за економічним зростанням обертається знищенням людського й природного потенціалу, загостренням екологічних проблем.

Зазначені питання охоплюють усі рівні господарювання: національний, регіональний і локальний. Кожен з них має свої вихідні параметри та особливі підходи до вирішення різноманітних проблем, пов'язаних з розвитком суспільства. Зрозуміло, що чим вищий рівень господарювання, тим складніше впливати на процеси, які відбуваються у його межах. Регіон є своєрідною сполучною ланкою між національним та локальним рівнями. Він регулює діяльність локальних систем, створюючи базу для макроекономічних трансформацій. У зв'язку з цим, доцільно зосередити увагу на збалансованому розвитку саме регіональних економік задля реалізації їх потенціалу змін. Україна потребує екологічно збалансованого ресурсозбережного розвитку (ЕЗРР) регіонів, при якому виробництво і споживання уможливають

відновлення та підтримку життєдіяльності нинішніх і майбутніх поколінь природними екосистемами, забезпечуючи виконання вимог сталого розвитку.

Дослідженню феномена ресурсозбереження та його соціо-еколого-економічних аспектів присвячені праці закордонних (зокрема К. Боулдінга, Е. Е. Вайцеккера, Г. Дейлі, та Л. Ловінсві, П. Пільцера [16] та ін.) і вітчизняних науковців (таких, як Р. І. Балашова [2], С. І. Дорогунцов, М. І. Долішній, М. Л. Ковалко, Н. О. Кондратенко [9], С. Ю. Половникова [12], С. О. Скоков [13], І. М. Сотник [14], М. А. Хвесик, Є. В. Хлобистов та ін.). Незважаючи на беззаперечні досягнення вчених, недостатньо дослідженою й опрацьованою залишається низка питань, пов'язаних із ЕЗРР регіону з урахуванням нових екологічних викликів, що й зумовило наукову і практичну актуальність цього дослідження.

II. Постановка завдання

Метою статті є розробка та обґрунтування теоретичних засад екологічно збалансованого ресурсозбережного розвитку регіону для реалізації регіонального потенціалу вирішення наявних еколого-економічних та соціальних проблем.

III. Результати

1. Формування ідей сталого розвитку.

Теорія сталого розвитку формувалася суспільством поступово. У світі та Україні до середини XX ст. домінував техногенний тип економічного розвитку, для якого характерним було споживацьке ставлення до природи, ілюзія невичерпності дешевих природних ресурсів, ставка на масштабність, а не ефективність виробництва. Потреби людей розвивалися, зростали кількісно і якісно, споживання збільшувалося за рахунок екстенсивного зростання, без урахування необхідності підтримки стабільного існування екосистем та обмеженості ресурсів у глобальному масштабі [15, с. 18]. Завдяки усві-

домленню науковцями, громадськими і політичними діячами небезпеки подальшого розвитку техногенної економіки та поглиблення екологічних проблем, починаючи з 1970-х рр., з'являється ряд робіт, присвячених пошуку траєкторій раціонального суспільного розвитку. Це, зокрема, праці Г. Дейлі [16], Д. Х. та Д. Л. Медоузів, Р. Стіверз. Надалі теоретичні пошуки науковців у цьому напрямі активізувалися.

У 1972 р. у Стокгольмі відбулася Конференція ООН "Людина і навколишнє середовище", на якій обговорювалися проблеми пошуку шляхів та засобів забезпечення екологічно зорієнтованого соціально-економічного розвитку, за якого зростання добробуту людей не супроводжується погіршенням довкілля та руйнуванням природних систем.

Пізніше, створена у 1983 р. Міжнародна Комісія з навколишнього середовища і розвитку, яку очолила прем'єр-міністр Норвегії Г. Х. Брунтланд, переконливо довела необхідність введення як базового поняття "сталий розвиток", тобто збалансованого співіснування суспільства, економіки та природних систем. За таких умов соціально-економічний розвиток повинен забезпечувати суспільний прогрес, не руйнуючи при цьому природне середовище [15, с. 24]. Отже, за кілька десятиліть суспільство усвідомило, що подолання загрози екологічної катастрофи потребує не лише якісних змін у технологіях і управлінні виробництвом, а й модернізації економічних відносин та соціального устрою.

Офіційно ідеї сталого розвитку були проголошені на Конференції з навколишнього середовища і розвитку в 1992 р. у Ріо-де-Жанейро, де були розглянуті проблеми довкілля й економічного розвитку у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. За результатами конференції було розроблено концепцію сталого розвитку та прийнято документ "Порядок денний на XXI століття" (Agenda 21), що визначив зміст і головні принципи сталого розвитку [11]. За цим документом сталий розвиток визначався як такий, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Значимо, що економісти в цілому задоволені цим широким тлумаченням сталого розвитку, оскільки воно легко перекладається в економічні терміни: збільшення добробуту сьогоденні не має призвести до скорочення добробуту завтра. Таким чином, майбутні покоління повинні мати право на, як мінімум, той самий рівень економічних можли-

востей і, як мінімум, той самий рівень економічного добробуту, які доступні нинішнім поколінням. Отже, добробут на душу населення не має зменшуватися з плином часу. Водночас, головне занепокоєння полягає в тому, що безповоротне вичерпання світових запасів природних багатств у межах поточного шляху розвитку буде мати згубні наслідки для добробуту майбутніх поколінь.

Підкреслимо, що теорія сталого розвитку з'явилася як альтернатива незбалансованому розвитку суспільства. Теорія і практика сталого розвитку як на глобальному, так і на національному, регіональному чи локальному рівнях є відображенням об'єктивної потреби переорієнтації суспільного розвитку з урахуванням нагальної вимоги збереження природного та людського потенціалу для нинішнього і прийдешніх поколінь.

Після конференції в Ріо-де-Жанейро минуло вже багато років, але в Україні так і не прийнято національну стратегію екологічно збалансованого розвитку. Водночас, наш природоресурсний потенціал оцінюється як один із найбільших на планеті: 94 види корисних копалин мають промислове значення. За умов ефективного використання українські землі здатні прогодувати у 6 разів більше населення, ніж маємо сьогодні [15, с. 120]. Розумно скористатися цим потенціалом в інтересах добробуту нинішнього і прийдешніх поколінь українських громадян – одне з найголовніших завдань. Отже, Україні потрібен ЕЗРР, який передбачає розробку і впровадження інноваційної моделі економічного розвитку, пов'язаної з розвитком науки, сучасних наукоємних високотехнологічних галузей, прогресивних енерго- та ресурсозбережних технологій. Це підтверджують і результати моніторингу позиції України серед інших країн світу в міжнародних рейтингах, які відображають досягнення екологічної, економічної та соціальної сталості.

2. Місце України у міжнародних рейтингах. Міжнародні рейтинги є зручним інструментом не лише для аналізу руху окремих держав до моделі сталого розвитку, а й для визначення порівняльних оцінок результативності здійснення такого переходу країнами світу. Ці рейтинги є важливим інформаційним джерелом, оскільки можуть сигналізувати національним урядам про необхідність здійснити певні заходи для поліпшення внутрішнього становища в державі за певними напрямками. Результати аналізу позиції України в міжнародних рейтингах з досягнення сталого розвитку подані у таб. 1.

Позиції України в міжнародних рейтингах з досягнення стального розвитку серед інших країн світу (складено автором за даними [23; 21; 20; 17])

Складові сталого розвитку		Місце України в міжнародних рейтингах				
		2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Економічна	Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index)	89-те – серед 139 країн	82-ге – серед 142 країн	73-те – серед 144 країн	84-те – серед 148 країн	немає даних
	Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom)	162-те – серед 179 країн	164-те – серед 179 країн	163-те – серед 179 країн	161-ше – серед 177 країн	155-те – серед 178 країн
Соціальна	Індекс людського розвитку (Human Development Index)	69-те – серед 169 країн	76-те – серед 187 країн	78-ме – серед 187 країн	83-те – серед 187 країн	немає даних
Екологічна	Індекс екологічної ефективності (Environmental Performance Index)*	102-те – серед 132 країн	немає даних	102-те – серед 132 країн	немає даних	95-те – серед 178 країн

*Публікується раз на два роки.

Згідно з даними таблиці Україна посідає не найкращі позиції серед країн-учасниць. За приклад можна взяти індекс зростання конкурентоспроможності, за яким Україна перебуває на 70–80-му місці серед близько 140 держав. Аналогічна ситуація – з місцем в екологічному рейтингу (індекс екологічної ефективності) – 95–102-ге місце протягом останніх чотирьох років серед понад 130 країн-учасниць. Дещо краща ситуація з соціальною складовою сталого розвитку. Так, за індексом людського розвитку Україна посідає 70–83-тє місце серед 187 держав.

Наведені дані міжнародних рейтингів щодо переходу України на засади сталості свідчать, що сталий розвиток для вітчизняної економіки залишається поки що недосяжною метою. Тому національному уряду необхідно концентрувати зусилля на здійсненні радикальних реформ макроекономічної системи, проведенні виваженої та послідовної політики, результативність якої у майбутньому підтверджуватиметься високими позиціями нашої країни в міжнародних рейтингах. Це, у свою чергу, потребує формування потужної теоретичної бази ЕЗРР та практичних методів його досягнення в Україні в цілому та її регіонах зокрема.

3. Поняття природного капіталу у контексті теорії сталого розвитку. Згідно з теорією сталого розвитку, капітал має три форми: штучний, тобто створений людиною (машини та обладнання, товари, будівлі тощо), людський (знання, навички, творчість) і природний (природні ресурси). Метою сталого розвитку є збереження всіх видів капіталу, як штучного, так і природного та людського.

У науковій літературі існує декілька підходів до того, як трактувати зменшення обсягів використання природних ресурсів. Прихильники технічного прогресу й наукових зрушень зауважують, що зменшення використання природних ресурсів відбува-

ється за рахунок зростання обсягів застосування штучного капіталу, тобто заміна природного капіталу штучним є допустимою та бажаною. Більше того, відповідно до неокласичної теорії, створений людиною капітал (у формі грошей, технологій та ідей) є майже ідеальним замінником природного капіталу. Відповідно до іншого підходу, природний капітал є незамінним і ніякий штучний капітал не здатний повноцінно його замінити. Ці підходи отримали назви сильної та слабкої стійкості [10, с. 67]. Слабка стійкість ґрунтується на припущенні про взаємозамінність капіталів, сильна стійкість – вимагає збереження як створеного людиною, так і природного капіталу окремо, базуючись на твердженні, що в більшості виробничих функцій вони не взаємозамінюють, а взаємодоповнюють один одного [16].

На наш погляд, поняття “сильної стійкості” більшою мірою відповідає ідеї сталого розвитку, але навіть використання підходу “слабкої стійкості” на практиці свідчило б про покращення існуючого стану світової економіки.

4. Концепції сталого розвитку. Існують багато концепцій, які виникли й розвиваються у межах теорії сталого розвитку. Схематично їх зв'язок із сталим розвитком відображено на рис. 1. Ці концепції відкривають шлях до нових знань і нового досвіду щодо переходу суспільства на засади сталості. Розглянемо їх детальніше.

Одним із напрямів сталого розвитку є “зелена” економіка. У 2008 р. ЮНЕП почала реалізацію цієї ініціативи, прагнучи переорієнтувати глобальну економіку з “коричневої” на “зелену” і стимулювати тим самим реальне зростання, протидіяти зміні клімату, сприяти швидкому зростанню зайнятості. За визначенням ЮНЕП, “зелена” економіка – це економіка, яка призводить до “поліпшення добробуту людей та соціальної рівності, значно зменшуючи екологічні ризики та екологі-

чні дефіцити” [24]. Цей напрям сталого розвитку належить до підходу “слабкої” стійкості, оскільки основними принципами тут є підвищення ефективності використання природних ресурсів і зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу. У найпростішому трактуванні “зелена” економіка є низьковуглецевою, ресурсоефективною економікою, що охоплює й соціальні аспекти. У такій економіці зростання доходів і зайнятості стимулюються державними та приватними інвестиціями, які сприяють зниженню викидів вуглецю і забруднення, підвищенню енерго- й ресурсоефективності, запобіганню втратам біорізноманіття та екосистемних послуг.

На нашу думку, поняття “зеленої” економіки не замінює сталий розвиток, але досягнення сталості майже повністю ґрунтується на створенні правильної економіки. Десятиліття створення нових матеріальних цінностей за моделлю “коричневої” економіки, заснованої на викопному паливі, не вирішували питання, пов’язані із соціальними проблемами, екологічною деградацією і виснаженням ресурсів. У зв’язку з цим, основною метою переходу до “зеленої” економіки є забезпечення економічного зростання та інвестицій при одночасному підвищенні якості навколишнього середовища.

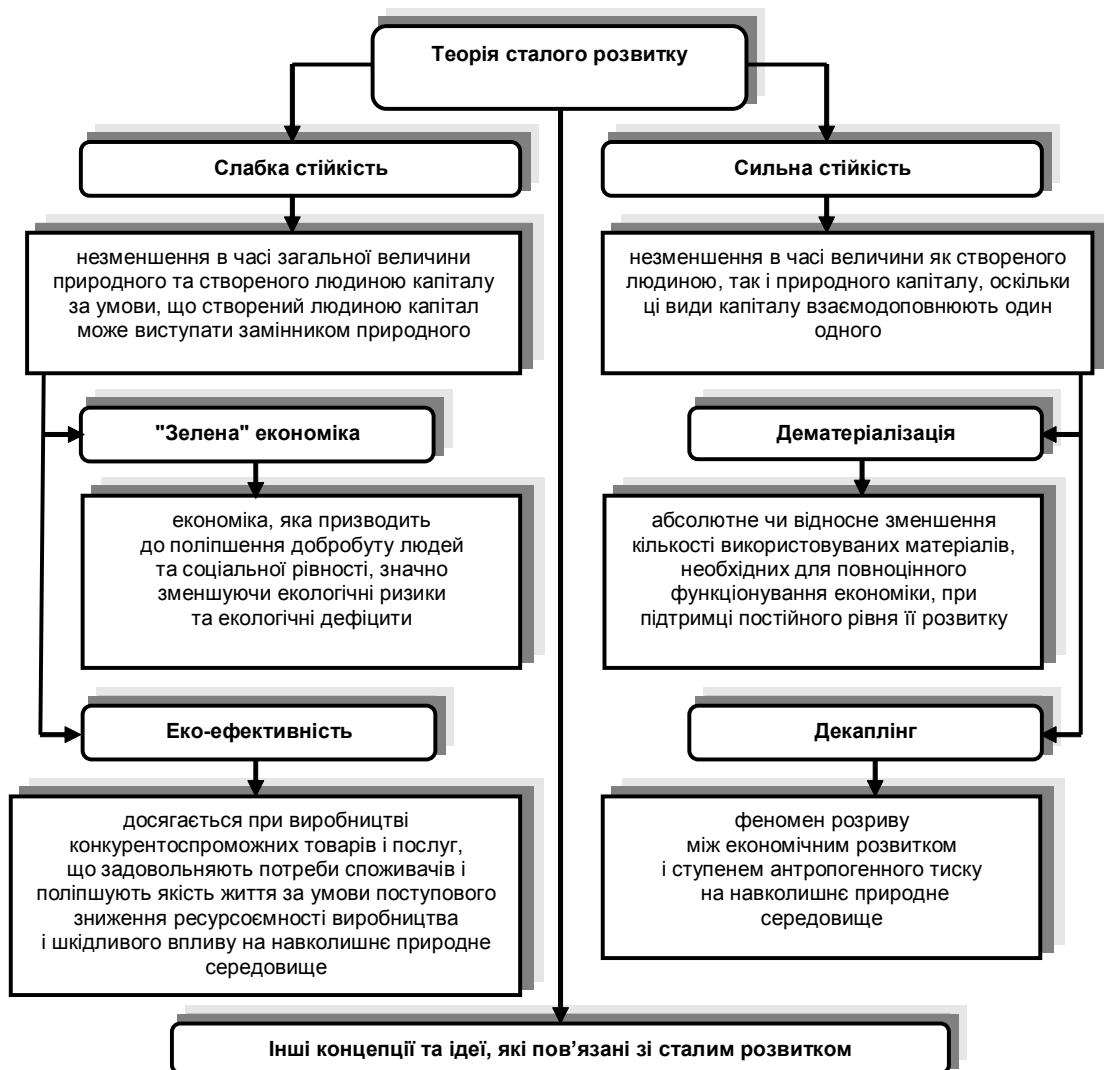

Рис. 1. Похідні концепції сталого розвитку (розроблено автором)

Іншим напрямом сталого розвитку є концепція “еко-ефективності”, яка належить до “слабкої” стійкості. Ця концепція була розроблена в 1992 р. Всесвітньою радою підприємців для сталого розвитку (World Business Council for Sustainable Development (WBCSD) спеціально для компаній, щоб спрямувати підприємництво на шлях сталого розвитку.

Згідно з визначенням WBCSD, еко-ефективність досягається шляхом створення кон-

курентоспроможних за ціною товарів і послуг, які задовольняють потреби людини й підвищують якість життя, сприяють зменшенню навантаження на навколишнє середовище та інтенсивності використання ресурсів протягом усього життєвого циклу товару чи послуги. Таким чином, концепція еко-ефективності є втіленням ідеї сталого розвитку стосовно бізнесу.

Ще одна концепція, пов'язана з ідеєю сталого розвитку, отримала назву "дематеріалізація". Вона набуває значного поширення як у науковому, так і практичному плані протягом останніх десятиліть у розвинутих країнах світу, проте для України та її регіонів це відносно новий напрям, який потенційно може стати одним з найбільш перспективних рішень для досягнення цілей сталого розвитку.

У загальному випадку під дематеріалізацією розуміють абсолютне чи відносне зменшення кількості використовуваних матеріалів, необхідних для повноцінного функціонування економіки при підтримці постійного рівня її розвитку. З екологічної точки зору дематеріалізацію слід визначити як зміну у кількості відходів, що утворюються на одиницю кінцевого продукту [19]. Якщо розглядати феномен дематеріалізації на регіональному рівні, то його можна трактувати як скорочення масштабів матеріалопотоку в регіональній економічній системі за рахунок зниження обсягів споживання продукції та енергії на одиницю валового регіонального продукту.

Дематеріалізація забезпечує досягнення значних результатів у збереженні та раціональному використанні природних ресурсів, зменшенні рівнів забруднення довкілля при одночасному економічному зростанні. Тому дематеріалізаційні перетворення належать до "сильної" сталості і відіграють ключову роль у переході економіки регіону до ЕЗРР.

Останні 10–15 років набуває все більшої популярності ще одна концепція, тісно пов'язана зі сталим розвитком, – концепція "декаплінгу". Декаплінг розглядається як феномен розриву між економічним розвитком і ступенем антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. Розробниками концепції є фінські вчені Й. Вехмес [18] та П. Тапіо [22].

Декаплінг є стратегічною основою руху до екологічно сталої економіки, що дає змогу розмежувати темпи зростання добробуту людей, з одного боку, і споживання ресурсів та екологічного впливу, з іншого. Тим самим досягнення соціального й економічного прогресу має базуватися на відносно нижчих темпах ресурсоспоживання і зменшенні деградації навколишнього середовища [3, с. 62]. Саме такий напрям розвитку є обов'язковою екологічною умовою тривалого благополучного існування, забезпечення задоволення зростаючих потреб людства у межах природних можливостей планети за рахунок використання все більш досконалих технологій.

Українські вчені О. О. Веклич та Б. М. Данилишин визначають декаплінг як здатність економіки країни до нарощення економічної могутності, що не супроводжується посиленням тиску на довкілля [5, с. 13]. А. О. Акулов розглядає цей термін як неузгодженість і розбіжність темпів економічного зростання

на рівні країн, регіонів чи галузей з темпами зміни показників, що характеризують негативний вплив на навколишнє середовище, екологічний збиток [1, с. 179]. Враховуючи вищесказане, доцільно зазначити, що ефект декаплінгу виявляється тоді, коли при позитивній динаміці економічного зростання показники негативного впливу на навколишнє середовище залишаються стабільними або демонструють тенденцію до зниження за той самий період (місяць, квартал, рік тощо), зумовлюючи досягнення економікою країни "сильної стійкості".

Отже, в сучасній науковій літературі існує багато концепцій, пов'язаних з ідеєю сталого розвитку. Вони вирішують наукові завдання щодо пошуку альтернативних шляхів трансформації суспільства на засадах сталості. Ця проблематика має важливе теоретичне і практичне значення для України, оскільки подолання багаторічної ресурсної орієнтації економіки вимагає запровадження якісно нового типу розвитку.

5. Формування теоретичних засад ЕЗРР в Україні. З обмеженими природними ресурсами Україна вкрай неефективно та витратно споживає більшість з них, залишаючись у колі бідних країн Європи. Формуванню та реалізації політики сталого розвитку заважають також політична нестабільність і недосконалість нормативно-правової бази та планування розвитку. З урахуванням зазначеного стає очевидною необхідність обґрунтування теоретико-концептуальних засад та стратегічних напрямів ЕЗРР України.

Категорія ресурсозбереження була уведена до наукової лексики в середині 80-х рр. ХХ ст. Серед багатьох інституцій, що приділяли увагу аналізу проблем ресурсозбереження, значне місце посідає Римський клуб – неформальна міжнародна організація, яка об'єднує вчених різних спеціальностей. В одній із доповідей Римського клубу "Фактор чотири. Витрат – половина, віддача – подвійна" саме ресурсозбереження визнано ефективним методом вирішення соціально-економічних та екологічних проблем. У цьому контексті сутність концепції "фактора чотири" полягає в отриманні подвійного економічного ефекту при подвійному скороченні витрат виробничих ресурсів [14, с. 54].

Розвиток науково-технічного прогресу створює можливості не лише двократного, а й десяти-, х-кратного підвищення ресурсоефективності виробництва, що знайшло відображення у концепціях "фактора 10" і "фактора х" та практичній діяльності підприємств і організацій. Сучасною науковою концепцією, яка також здійснює важливий внесок у процеси екологізації виробництва, є концепція "нульових відходів" Р. Мюррея, що полягає у поверненні відходів до циклу виробництва [14, с. 55].

У колишньому СРСР економічна категорія “ресурсозбереження” набула поширення в середині 80-х рр. ХХ ст. у контексті розв’язання проблеми ресурсної обмеженості за умов інтенсивного розвитку, і була тісно пов’язана з поняттями “економія” та “ощадливість”. В офіційних документах колишніх Держплану і Держпостачу СРСР ресурсозбереження зводилося лише до ефективного використання виключно матеріальних ресурсів і вважалось найбільш важливим чинником підвищення ефективності виробництва, оскільки забезпечувало планомірний процес раціоналізації застосування в народному господарстві всіх видів матеріальних, сировинних і паливно-енергетичних ресурсів [9, с. 14–15].

Панівні підходи до визначення економічної категорії “ресурсозбереження” змінювались з плином часу. Протягом 90-х рр. ХХ ст. у визначенні ресурсозбереження переважно робився акцент на економії природних ресурсів, підвищенні ефективності їх використання, зниженні ресурсоємності продукції, при цьому соціальним та екологічним ефектам ресурсозбережної діяльності, які значно можуть впливати на економічну ефективність цього процесу, не приділялося достатньо уваги. Зокрема, це простежується у визначеннях ресурсозбереження, що наводяться у Великому економічному словнику

[4], у працях Р. І. Балашової [2], А. В. Бреславцева, М. І. Іванова, Д. В. Липницького [8], С. В. Мочерного [7] Л. Г. Хижняка, (табл. 2).

На межі тисячоліть розвиток НТП зумовив появу нових підходів до трактування ресурсозбереження (у працях таких науковців, як С. О. Скоков [13], І. М. Сотник [14], С. Ю. Половникова [12] (табл. 2)), у яких акцентовано на збалансуванні соціально-економічних потреб суспільства і екологічних обмежень на основі впровадження інноваційних ресурсозбережних, маловідходних технологій, залучення у процес виробництва вторинних ресурсів та зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище. Безумовно, таке тлумачення дає змогу комплексно розглядати проблему ресурсозбереження.

Чергової трансформації концепція ресурсозбереження зазнала на початку ХХІ ст., поштовхом до цього став подальший розвиток НТП та поширення інформаційно-комп’ютерних технологій. У зв’язку з цим, характерною рисою сучасного ресурсозбереження є перетворення інформаційної складової виробництва на основний його ресурс, тобто скорочення матеріальної компоненти продукції за рахунок підвищення рівня її наукоємності. Таким чином, можна говорити про поступовий перехід до ЕЗРР на засадах “сильної стійкості”.

Таблиця 2

Характеристика підходів до трактування поняття “ресурсозбереження”

Автор	Визначення ресурсозбереження
Великий економічний словник [4]	Одна з форм реалізації резервів виробництва, пов’язана з максимальною економією матеріальних ресурсів і здійснювана за такими напрямками: зниження матеріаломісткості одиниці продукції на основі використання новітньої техніки і технології; збільшення виходу кінцевої продукції із використаної сировини; максимальне застосування вторинних ресурсів
Економічний енциклопедичний словник (ред. С. В. Мочерний) [7]	Один із важливих напрямів підвищення ефективності виробництва, що досягається за рахунок комплексу науково-технічних, організаційних, економічних заходів, спрямованих на найбільш раціональне, економічне використання всіх видів ресурсів, енергії, за рахунок їх економічного використання
Р. І. Балашова [2]	Економічна категорія, яка постійно вдосконалюється і є процесом підвищення ефективності використання ресурсів на підприємствах усіх типів і форм власності
Д. В. Липницький, А. В. Бреславцев, Л. Г. Хижняк, М. І. Іванов [8]	Метод господарювання, який охоплює комплекс технічних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на раціональне використання ресурсів та забезпечення зростаючих потреб у них головним чином за рахунок економії
ДСТУ 3051-95 [6]	Ресурсозбереження – це діяльність (організаційна, економічна, технічна, наукова, практична, інформаційна), методи, процеси, комплекс організаційно-технічних заходів, що супроводжують усі стадії життєвого циклу об’єктів і спрямовані на раціональне використання та ощадливе витрачання ресурсів
С. О. Скоков [13]	Наукова, виробнича, організаційна, комерційна та інформаційна діяльність, спрямована на раціональне, комплексне використання та ощадливе споживання всіх видів ресурсів, виходячи з існуючого рівня розвитку техніки і технології, за одночасного зниження техногенного впливу на навколишнє середовище
І. М. Сотник [14]	Організаційна, економічна, технічна, наукова, практична, інформаційна діяльність, методи, процеси, комплекс організаційно-технічних заходів, що супроводжують усі стадії життєвого циклу об’єктів і спрямовані на забезпечення мінімальної витрати речовини та енергії на цих стадіях у розрахунок на одиницю кінцевого продукту, виходячи з існуючого рівня розвитку техніки і технології та з найменшим впливом на людину і природні системи
С. Ю. Половникова [12]	Ресурсозбереження розглядається в чотирьох основних аспектах: процес, умова, результат і показник. Як процес ресурсозбереження відбиває взаємозв’язки між окремими сторонами виробничо-господарської діяльності на всіх рівнях виробництва. Ресурсозбереження як умова характеризує наявність потенційних можливостей поліпшення використання виробничих ресурсів. Ресурсозбереження може розглядатися як і результат, що полягає в підвищенні соціо-еколого-економічної ефективності виробництва при зниженні його ресурсоємності. Як показник ресурсозбереження відображає зниження ресурсоємності виробництва або зростання виходу кінцевої продукції при скороченні обсягів вихідних ресурсів

Отже, підходи до трактування терміна “ресурсозбереження” значно еволюціонували з моменту його введення до наукової термінології. Стосовно регіонального рівня дослідження цієї категорії мають фрагментарний характер як в теоретичному, так і в практичному аспектах, що вимагає уточнення економічної сутності регіонального ресурсозбереження. З урахуванням проаналізованих підходів до визначення поняття, сучасних тенденцій у розвитку наукової думки у цьому напрямі та специфіки регіонального господарювання **екологічно збалансований ресурсозбережний розвиток регіону** можна визначити як процес, спрямований на досягнення максимальної ефективності використання ресурсів у регіональному господарському комплексі з використанням новітніх інноваційних підходів для забезпечення мінімальної витрати ресурсів на одиницю кінцевого результату з одночасним зниженням антропогенного тиску на навколишнє природне середовище та дотримання соціальних стандартів і якості життя населення регіону.

Запропоноване визначення, на наш погляд, урахує можливі соціальні, екологічні

та економічні наслідки ресурсозбережних трансформацій у регіональних економічних системах. Тобто ресурсозбереження розкривається не лише як важливий чинник здешевлення продукції за рахунок скорочення питомої витрати ресурсів з розрахунку на одиницю кінцевого результату, а й як ефективний інструмент зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище та покращення якості життя в регіоні.

Ресурсозбереження як перспективний напрям економічного розвитку, що забезпечує збалансованість соціальної, екологічної та економічної складових регіональних економічних систем, має задовольняти певні основні принципи (рис. 2). Їх дотримання у процесі взаємодії суспільства з навколишнім середовищем у регіональних економічних системах, використання при прогнозуванні соціально-економічного розвитку держави, регіону дасть змогу максимально екологізувати виробництво, знизити антропогенний тиск на навколишнє природне середовище, підвищити рівень якості життя населення.

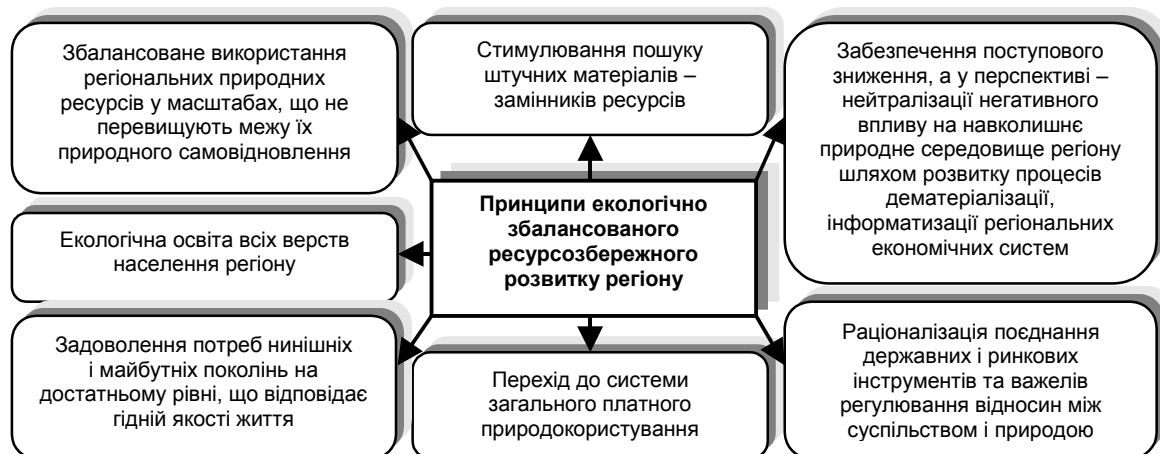

Рис. 2. Принципи ЕЗРР регіону (складено автором на основі [9; 14])

Ресурсозбереження слід розглядати як багаторівневу й багатоаспектну проблему. Її розв’язання означає досягнення певного результату: збільшення випуску продукції при незмінних або менших витратах матеріальних та інших ресурсів у регіональних економічних системах, зменшення собівартості такої продукції, зростання прибутку, більш повне використання виробничих потужностей регіонального комплексу, збільшення продуктивності суспільної праці, поліпшення екологічної ситуації [12]. Крім того, в сучасних умовах ресурсозбереження набуває нових рис, перетворюючись, насамперед, в екологічно орієнтовану діяльність, спрямовану на заміну матеріальної складової виробництва і споживання на інформаційну, нематеріальну [14]. З урахуванням вищенаведених тенденцій,

змінюється роль ресурсозбереження для України: з бажаного орієнтира для подальшого розвитку країни та пріоритету державної політики, воно поетапно перетворюється на основну рушійну силу економічного розвитку, набуваючи інноваційно-інформаційного характеру.

IV. Висновки

Збільшення обсягів випуску продукції у розвинутих країнах, розгортання масштабного промислового виробництва у державах, що розвиваються, та, як наслідок, зростання рівнів забруднення довкілля у глобальному масштабі спричинило появу багатьох наукових підходів, спрямованих на вирішення цих проблем. Проаналізовані вище концепції відповідають ідеї сталого розвитку та розв’язують наукові питання щодо пошу-

ку альтернативних шляхів переходу суспільства на засади сталості.

Сучасна ресурсна орієнтація економіки України вимагає трансформації управлінських підходів та переходу країни до ЕЗРР для досягнення принципів "сильної стійкості", оскільки маючи обмежені природні ресурси, наша держава вкрай неефективно та витратно споживає більшість з них. З урахуванням значеного стає зрозумілою необхідність обґрунтування теоретичних основ та формування стратегічних напрямів ЕЗРР регіонів України. Ресурсозбережна діяльність, використовуючи новітні досягнення НТП, забезпечує економію природних ресурсів на одиницю виробленої продукції, зниження обсягів забруднення довкілля шляхом застосування екологічно досконаліших технологій, зменшення генерування та підвищення рівня рециркуляції відходів, виступає майже безальтернативним шляхом подальшого економічного розвитку України та її регіонів.

Стратегічними цілями регіонального ЕЗРР повинні стати досягнення оптимальних рівнів відтворення природних ресурсів у регіональних соціально-економічних системах, їх раціональне і збалансоване використання, а головними критеріями розвитку – орієнтація на зростання соціально-економічного потенціалу і підвищення якості життя населення регіону. Рух до ЕЗРР є не тільки засобом підвищення добробуту в суспільстві, а й досягнення майбутнього прискороженого зростання, оскільки перехід від традиційних способів господарювання, заснованих на видобутку і споживанні, до більш складних, екологічно орієнтованих, може стати потужним базисом для довгострокової стратегії зростання.

Перспективами подальших наукових досліджень у цьому напрямі мають стати удосконалення теоретичних та науково-методичних засад управління ресурсозбережними трансформаціями регіональних систем на основі формування і реалізації стратегії ЕЗРР регіону, а також формування системи показників такого розвитку, методів та інструментарію управління ним. Цей підхід забезпечить у подальшому розроблення практичних механізмів і рекомендацій щодо визначення ключових напрямів ЕЗРР та стимулювання ресурсозбережних процесів у регіонах України та державі в цілому.

Список використаної літератури

1. Акулов А. О. Эффект декарпинга в индустриальном регионе (на примере Кемеровской области) / А. О. Акулов // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2013. – № 4. – С. 177–185.
2. Балашова Р. І. Оцінка ефективності діяльності підприємств нових форм господарювання на основі показників ресурсозбереження : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Р. І. Балашова. – Донецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України, 1999. – 16 с.
3. Бобылев С. Н. "Зеленая" экономика и модернизация. Эколого-экономические основы устойчивого развития / С. Н. Бобылев, В. М. Захаров // Бюллетень Института устойчивого развития Общественной палаты РФ "На пути к устойчивому развитию России". – 2012. – № 60. – 90 с.
4. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – Москва : Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
5. Данилишин Б. М. Эффект декарпинга як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля / Б. М. Данилишин, О. О. Веклич // Вісник НАН України. – 2008. – № 5. – С. 12–18.
6. ДСТУ 3051-95 (ГОСТ 30166-95). Ресурсозбереження. Основні положення: чинний від 01.01.97. – Київ : Держстандарт України, 1996. – 15 с.
7. Економічний словник-довідник / за ред. д-ра екон. наук., проф. С. В. Мочерного. – Київ : Феміна, 1995. – 368 с.
8. Иванов М. І. Ресурсозабезпечення промисловості України / М. І. Иванов, Л. Т. Хижняк, Д. В. Липницький // Економіка промисловості. – 1999. – № 1–3. – С. 30–37.
9. Кондратенко Н. О. Теоретико-методологічні засади стратегії ресурсозбереження у регіональних економічних системах : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05 / Н. О. Кондратенко. – Київ : РВПС України НАН України, 2010. – 469 с.
10. Кубатко О. В. Особливості підходів "сильної та слабкої сталості" як напрямів еколого-збалансованого розвитку регіонів / О. В. Кубатко // Економіка і держава. – 2009. – № 12. – С. 67–70.
11. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку : навч. посіб. для післядип. освіти / Л. Г. Мельник. – Суми ВТД "Університетська книга", 2006. – 383 с.
12. Половникова С. Ю. Ресурсозбереження в розширеному відтворенні трансформаційної економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01 / С. Ю. Половникова. – Дніпропетровськ : ДДАУ, 2003. – 20 с.
13. Скоков С. А. Эколого-экономическое регулирование процессов ресурсосбережения : дис. ... канд. екон. наук : 08.08.01 / С. А. Скоков. – Сумы : СумГУ, 2002. – 190 с.
14. Сотник І. М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження : монографія / І. М. Сотник. – Суми : ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2008. – 357 с.
15. Сталий розвиток суспільства: навч. посіб. / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. – 2-ге вид. – Київ, 2011. – 392 с.

16. Daly Herman, Cobb John. For the Common Good. – Boston : Beacon Press, 1994. – 72 p.
17. Environmental Performance Index [Electronic resource]. – Mode of access: <http://epi.yale.edu/>.
18. Europe in the global battle of sustainability: Rebound strikes back. Advanced Sustainability Analysis / J. Vehmas, P. Malaska, J. Luukkanen et al. // Turku School of Economics and Business Administration. Series Discussion and Working Papers. – 2003. – Vol. 7.
19. Herman R. Dematerialization / R. Herman, S. Ardekani, J. Ausubel // Technological forecasting and social change. – 1990. – № 38. – P. 333–347.
20. Human Development Index [Electronic resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en>.
21. Index of Economic Freedom [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.heritage.org/index/download>.
22. Tapio P. Towards a theory of decoupling: degrees of decoupling in the EU and the case of road traffic in Finland between 1970 and 2001 / P. Tapio // Transport Policy. – 2005. – Vol. 12. – P. 137–151.
23. The World Forum: Global Competitiveness Index [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
24. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, UNEP, 2013 [Electronic resource]. – Mode of access: www.unep.org/greeneconomy.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2014.

Кулик Л. А. Теоретические основы экологически сбалансированного ресурсосберегающего развития региона

В статье исследованы основные положения современных концепций устойчивого развития в контексте теоретического обоснования экологически сбалансированного ресурсосберегающего развития региона. Сформировано авторское определение и обозначены основные принципы экологически сбалансированного ресурсосберегающего развития региона в условиях перехода экономики Украины к информационному обществу и устойчивому развитию.

Ключевые слова: устойчивое развитие, информационное общество, экологически сбалансированное развитие, ресурсосбережение, регион.

Kulyk L. Theoretical Basis of Ecologically Balanced Resource Saving Development of the Region

At the modern stage of development the society has faced with a lot of issues which are to be considered. Existing models of production and consumption exhaust the planet resources and cause environmental degradation, which in future influences long-term economic growth and global environmental problems. Economy of Ukraine suffers from the lack of its own natural resources and makes a considerable anthropogenic impact on the environment. Taking into account the above-mentioned factors, the necessity to study theoretical and conceptual principles of ecologically balanced resource saving development of the regions of Ukraine is quite obvious. Such kind of development may cause to increasing of resource efficiency of regional production, reducing anthropogenic impact on the environment, achieving significant social effects and improving ecological safety in the region.

The aim of this article is to develop and explain theoretical principles of ecologically balanced resource saving development of the region to show the potential for tackling existing ecological, economic, and social problems.

Modern concepts of sustainable development in the context of theoretical grounding of ecologically balanced resource saving development of the region were studied in the article. The position of Ukraine among other countries of the world in international ratings that indicate ecological, economic, and social stability was analyzed. The author's definition was made and the main principles of ecologically balanced resource saving development of the region during the Ukrainian economy change to information society and sustainable development were outlined.

In conclusion, ecologically balanced resource saving development affects not only the welfare of the society but also future increase in growth, as shift from traditional ways of doing business based on production and consumption to more sophisticated ecologically friendly can become the basis of long-term strategy of development.

Key words: sustainable development, information society, ecologically balanced development, resource saving, region.